

TÜRKİYE VE UKRAYNA (RUTENYA) ARASINDAKİ KÜLTÜREL VE EDEBİ İLİŞKİLER

Türkiye ile Ukrayna'nın tarih boyunca tarihi, coğrafi ve kültürel yakınlıkları olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen genellikle olumlu yönden ilerlemiştir. Atatürk dönemi ve Post-Sovyet dönemi Türkiye ile Ukrayna arasındaki siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkilerinden fazla ilerleme kat' ettiği dönemdir. Son yıllarda Ukrayna'da açılan Türk kültür merkezleri de ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Türk ve Ukraynalı şairlerin/yazarların eserlerinin yabancı dillere çevrilmesi, Türk filmlerinin Ukraynalılar tarafından izlenmesi, iş, eğitim ve turizm faaliyetleri iki milletin bir birini daha iyi anlamasına yol açmaktadır. İyi ilişkilere rağmen iki ülke arasında kültürel ve edebi ilişkilerin istenilen seviye de olduğu söylenemez. İlişkilerin geliştirilebilmesi için iki ülke arasında ortak projelerin yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ukrayna, Edebiyat, Kültür ve Sanat.

Giriş

Ukraynalı meşhur Türkolog İ.F. Çernikov tarihte yaşanan bazı muvakkat ve bölgesel problemler dışında Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin genel olarak barış ve huzur içinde geçtiğini söyler. Ukrayna ile Türkiye'nin tarih boyunca tarihi, coğrafi ve kültürel yakınlıkları olmuştur. Ukrayna, Türkiye gibi Karadeniz'in kuzeyinde doğu ile batı arasında köprü olmuş, Anadolu gibi "memerr-iakvam" olması sebebiyle hem doğunun hem de batının kültür ve medeniyetlerinden istifade etmiş bir ülkedir.¹Türklerin eskiden "deşt-i kıpçak" dedikleri Ukrayna'da; Rus, Türk, Leh ve Alman kültürünün ve Ortodoksluk, Müslümanlık, Musevilikve Şamanlığın izleri görülmektedir.²

Ukraynalılar ile Türkler arasındaki ilk ciddi temaslar 16. ve 17. Yüzyıllara rastlar. Bu dönemde Ukrayna Kazakları ile Osmanlılar arasındaki mücadeleler daha sonra Rusya'nın bölgeye hakim olmasıyla birlikte Çarlık Rusyası ile Osmanlı Devleti arasında devam eder. Bolşevik İhtilalini müteakip Mihail Sergiyeviç Guruşevski, 1917 yılında *Ukrayna Halk Cumhuriyeti*'ni kurar. Osmanlı Devleti,

Ukrayna'yı tanıyan ilk devletlerden biri olur. Ahmet Muhtar (Mollaoğlu) Bey büyükelçi, Ahmet Ferid Tek³ de konsolos olarak Kiev'e gönderilir. Ukrayna'dan ise önce Sukovkin daha sonra da önemli bir bilim adamı olan Aleksandır Lotoçki büyükelçi olarak İstanbul'a gelir. İki ülke arasında karşılıklı siyasî, ekonomik ve kültürel antlaşmalar yapılır. Ukrayna'daki ilk Türkoloji çalışmalarının temeli de bu yıllarda atılır. Ukrayna'da Türkoloji'nin babası olarak kabul edilen Agatangel Kırımsky, Ukrayna İlimler Akademisi'nin Türkoloji Komisyonu başkanlığını yapar. Kırımsky Türk dili, tarihi ve Türkiye-Ukrayna ilişkileri ile ilgili pek çok araştırma yapar. 1928 yılında Türkoloji bölümü kurulur ve bölümün kurulmasında Pavlo Tuçına, T. Grunin, O. Gladstern, Osman Nuri Akçokraklı ve Yakup Kemal'in büyük hizmetleri olur.⁴ 1918'de Kiev Şarkiyat Enstitüsü açılır. 1934 yılında siyasî saiklerle Şarkiyat Enstitüsü kapatılır, Kırımsky'nin çalışmaları yasaklanır ve Kazakistan'a sürgün edilir. Stalin rejiminin baskıları artar, pek çok Türkolog kurşuna dizilir ve 1934-1960 yılları arasında Türkoloji çalışmaları akamete uğrar.

Türkiye Ukrayna ilişkilerinin biri Atatürk dönemi, diğeri Post-Sovyet dönemi olmak üzere iki dönemde yükselişe geçtiği görülür. Atatürk döneminde Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler çok gelişir. Mustafa Kemal, Ukrayna için şu ifadeleri kullanır: "Kuzeye dikkatli bakın. Orada deniz var. Eğer bir an için arada denizin olmadığını düşünürseniz, iki ülkenin ne kadar yakın olduklarını görürsünüz." Türkiye ile Ukrayna arasında sadece Karadeniz vardır, fakat bu deniz iki ülkeyi ayıran değil, birleştiren

* İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü. selahattin.citci@istanbul.edu.tr

¹ Ukrayna, yüzölçümü ve nüfusuyla Avrupa'nın en büyük ülkelerinden biri ve Doğu Avrupa'nın Rusyadan sonra en önemli ülkesidir. Rusçada 12.Yüzyıldan beri kullanılan "Ukraina", "sınır ülkesi", "uç ülke" anlamlarını taşır. M. Ö. 7. Yüzyıldan itibaren bu topraklarda İskitler, Sarmatlar, Galatlar, Traklar, Daklar ve Slavlar yerleşmişlerdir. M. S. 1. Yüzyıldan itibaren Türkler bu topraklarda Batı Hun ve Avrupa Hun Devletleri, Avar Devleti, Hazar Devleti, Altınordu Devleti, Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti himayesinde varlıklarını sürdürdüler. Erhan Büyükkakıncı (Derleyen), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoenix Yay., Ankara 2004, s.311; Hasan Yılmaz & Nihat Kaşıkçı, *Karadeniz Kıyılarında*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s.169.

² Kafkas dağlarının kuzeyinden başlayan Dinyester ve İrtis ırmaklarına kadar uzanan geniş bozkırlara "Kıpçak Çölü" ya da "Kıpçak Bozkır" anlamında "Deşt-i Kıpçak" denir.

³ 1919 yılında Ukrayna Bolşevik işgaline uğrayınca Ahmet Ferid Tek İstanbul'a döner. Ahmet Ferit Tek, II. Meşrutiyet döneminin kadın yazarlarından ve aktivistlerinden Müfide Ferit Tek'in eşidir.

⁴ Tudora Arnaut, Türkoloji Bölümü 10. Yılıni Kutluyor, *Açık Gazete*, 07.10.2005 <http://www.acikgazete.com/yazarlar/tudora-arnaut/2005/10/07/ukrayna-dan-turkoloji-bulum-u-10-yilini-kutluyor.htm?aid=575>

bir özelliğe sahiptir.⁵ Cumhuriyet'in kurulmasından önce 2 Ocak 1922 tarihinde Türkiye-Ukrayna Barış ve Kardeşlik Antlaşması imzalanır. 1926'da Maarif Vekaleti müsteşarı Nafi Atıf, Keiv ve Odesa'yı ziyaret ederek Ukrayna eğitim sistemi ile ilgili bilgiler alırlar. İstanbul Üniversitesi tarih profesörü Fuad Köprülü ve *Economist de Orient* dergisinin editörü Ramid Saffet II. Ukrayna Şarkiyatçılar Toplantısı'na katılırlar. 2 Kasım 1928-7 Ocak 1929 tarihleri arasında Ukraynalı ilim adamları (tarihçi O. Gladstern, ekonomist O. Sukhov, bilim adamı W. Summer ve şair Pavlo Tuçına) Türkiye'yi ziyaret ederler. İstanbul Üniversitesi rektörü Ömer Neşet Bey, Türkoloji bölüm başkanı ve Edebiyat Fakültesi dekanı Fuad Köprülü, Yakup Kadri ve Suat Derviş'le görüşmeler yaparlar. İki ülkenin akademisyenleri ilmi ve edebî eserlerin paylaşımı konusunda da anlaşmalar yapar. Nisan 1932'de İsmet İnönü Kiev'i ziyaret eder⁶, Ukrayna İlimler Akademisi'nin faaliyetleri hakkında bilgi edinir. İsmet İnönü'nün ziyaretinden sonra Türkiye ile Ukrayna arasında sanat, kültür, edebiyat ve ilim adamlarının temasları yoğunluk kazanır. 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Ukrayna'yla siyasi ve ekonomik ilişkiler gibi kültürel ve edebî ilişkiler de tamamen kesilir.

Türkiye Ukrayna ilişkilerinin "*ikinci bahar*"ı 1990 sonrasıdır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte 24 Ağustos 1991 tarihinde Ukrayna bağımsızlığını ilan eder. Türkiye, 16 Aralık 1991'de Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olur ve ilk diplomatik ilişkiler de bu tarihte başlar. Önce Kiev'de büyükelçilik daha sonra Odesa'da başkonsolosluk açılır. Dinopropetrovsk ve Simferopol'de de bazı zevata fahri konsolosluklar verilir. 1991'den itibaren tedrici olarak iki ülke arasındaki kültürel ve edebî ilişkilerin geliştirilmesi için pek çok alanda antlaşmalar yapılır.

Türkiye ve Ukrayna arasında giderek ilerleyen siyasi, ekonomik, kültürel, turizm ve eğitim ilişkileri vardır. Kültürel ilişkiler, devlet elinin üzerinde en az hissedildiği alan olması hasebiyle siyasi, askerî ve ekonomik ilişkilere göre daha hızlı gelişmesi mümkün olan bir alandır. Fakat şimdiye kadar Türkiye-Ukrayna arasındaki kültürel ilişkiler maalesef siyasi ve ekonomik ilişkilerin gölgesinde kalmıştır.

Ukrayna'da Türk İzleri

Osmanlı Devleti'nin 300 seneye yaklaşan Ukrayna'daki varlığı bu topraklarda pek çok tarihî ve mimarî eser bırakmasına sebep olmuştur. Günümüzde

⁵ Türkiye Ukrayna arasında hava yolunun dışında deniz yoluyla da ulaşım sağlanmaktadır. Haftanın iki günü Odesa ile İstanbul arasında "Kaledoniya" ve "Yujnaya Palmira" feribot hatları seferler düzenlemektedir.

⁶ İsmet İnönü 25 Nisan-10 Mayıs 1932 tarihleri arasında Odesa, Harkov, Moskova ve Leningrad'ı kapsayan bir gezi yapar, 1 Mayıs kutlamalarını Kremlin'deki resmi erkanla birlikte izler. İnönü, geziye eşi Mevhibe İnönü ve Dışişleri bakanı Tevfik Rüştü Aras'la birlikte katılmıştır. Stalin ve Molotof'la görüşerek siyasi, ekonomik ve kültürel antlaşmalar yapmıştır.

Ukrayna'da Osmanlı ve Kırım Hanlıkları dönemine ait pek çok eser mevcuttur. Çarlık ve Sovyet döneminde Osmanlı tarihî mirasının pek çoğu yok edilmesine rağmen özellikle Güney ve Batı Ukrayna'da (Mariupol, Mykolayiv, Herson, Odessa, Vinnytsya, Chernivitsi, İvan Frankivsk, Livov) Osmanlı devrine ait 300'ün üzerinde tarihî ve mimarî eser görülmektedir.⁷ Bunlar içinde en önemlileri Kırım Bahçesaray'daki Kırım Hanlarına ait saraylar ve Türk-Tatar evleri, Kırım'da Zincirli Medrese ve Hacı Giray Han Türbesi, Odesa'daki Hacı Konaklama Merkezi, Akkerman Kalesi ve Kiev ile İvan Frankivski'deki Türk şehitlikleridir.

Bahçesaray'daki **Han Sarayı** Kırım'ın en önemli tarihi mekânlarından biridir. Giray Hanedanı tarafından yaptırılan bu saray Kırım Hanlığının yönetim merkezidir. Sarayın duvarlarında hâlâ Adil Giray'a ait Osmanlıca şiirler mevcuttur.

Kırım Hanlığı zamanında yapılan **Bahçesaray Çeşmesi** de hâlâ ayakta olan eserlerden biridir. Rus orduları Kırım'ı istila ederken Puşkin'e duydukları saygı nedeniyle bu çeşmeye dokunmazlar. Çünkü Puşkin, sürgün yıllarında Tatarların Han Sarayı'ndaki "Gözyaşı Çeşmesi"nden etkilenerek "Bahçesaray Çeşmesi" (1824) adlı meşhur şiirini yazmıştır. Bugün bu tarihi çeşmenin yanında Puşkin'in büstü bulunmaktadır.⁸

Puşkin'in sürgündeyken yazdığı şiir, devrinde büyük alaka uyandırmış, Çarlık Rusya'sında ve Avrupa'da büyük üne kavuşmuştur. Şiir, Giray Han'a övgü ile birlikte Bahçesaray Çeşmesi'nin hüznünü anlatır.⁹

Ukrayna'da Sivastopol, Kiev ve İvan Frankivski'de birer Türk şehitliği bulunmaktadır. Uzun zamandır metruk ve bakımsız bir halde bulunan bu şehitlikler, son yıllarda Kiev Büyükelçiliği ve Ukrayna'daki işadamları tarafından restore edilmiştir.

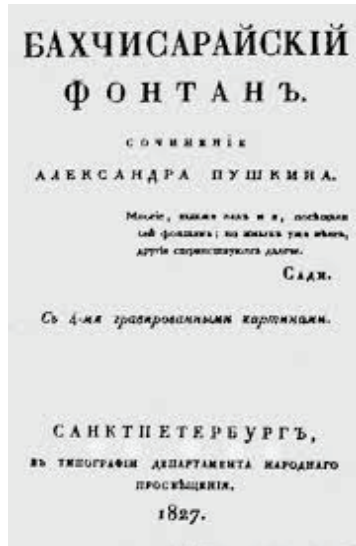
Odesa'daki Hacı Konaklama Merkezi ise Osmanlı döneminde Kuzey Müslümanlarının hac yolculuğunda önemli bir "*destination*" olarak dikkati çeker. Sovyetler döneminde başka amaçlarla kullanılan bu merkez, bugün ise metruktur. Merkezin üzerindeki Osmanlıca kitabeler ve tuğralar hâlâ mevcuttur.

Çarlık ve Sovyet döneminde tarihî eserlerle birlikte bazı yer isimleri de değiştirilmiş ve çoğunluğu

⁷ Bu rakamı, Ukrayna'daki Osmanlı eserleri üzerine araştırma yapan Kiev Milli Üniversitesi öğrencisi Anatoli Davydenko verir. Davydenko, hocası Prof. Dr. İgor Vynnychenko'nun bu konu üzerine geniş çaplı bir araştırmasının olduğunu söyler.

⁸ Ukraynalı şaire Lesya Ukrainka da o yıllarda Türk-Tatar hakimiyetinde olan Kırım'ın tarihi ve tabii güzelliğinden etkilenir. Lesya Ukrainka "*Bahçesaray*" (Bahçesaray, 1891), "*Bahçesaraiski Dvoret*" (Bahçesaray Sarayı, 1891) ve "*Bahçesaraiskaya Grabnitsa*" (Bahçesaray Türbesi, 1891) gibi şiirler yazmıştır.

⁹ Ah, aşk çeşmesi, ah hüznün çeşmesi/Dinledim senin taş dudaklarından uzun hikâyeleri/Ah, uzaktır acı ve mutluluğun parçaları/Fakat Mariadan hiçbir kelime çıkmadı



Yunanca olmak üzere bazı Rusça isimler verilmiştir. Özellikle Küçük Kaynarca Antlaşması'yla (1774) birlikte Kuzey Karadeniz'in Rusların kontrolüne geçmesini müteakip 25 yıl içinde Güney Ukrayna'daki bütün Osmanlıca yer isimleri Yunanca isimlerle değiştirilir. Ör: Odesa (Hacı Bey), Feodosia (Kefe), Sivastopol (Akyar), Simferepol (Akmescit), Efpatoria (Gözleve), Sudak (Soğdak).

Ukrayna ile Türkiye'yi birbirine bağlayan en önemli tarihî figür, Kanuni Sultan Süleyman'a "*Sûre-i ve'l-leyl okurdum dün nemâz-ı şamda/ Zülfün andım dilberin, kıldım mı nittim bilmedim*" beytini yazdıran Hürrem Sultan'dır. Rohatin şehrinde Hürrem Sultan için yapılmış bir anıt vardır. Liman kenti olan Mauripol'de Tatarlar tarafından Hürrem Sultan adında bir cami yapılmıştır. Ayrıca I. İbrahim'in eşi ve IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan'ın (Nadya) da Ukrayna asıllı olduğu rivayet edilir.¹⁰

Türk Kültür Merkezleri

Günümüzde gerek devlet, gerekse STK'lar vasıtasıyla iki ülke arasında kültürel ilişkiler her geçen gün gelişmektedir. Ukrayna'da MEB, TİKA ve STK'lar tarafından donatılan ve genellikle üniversiteler bünyesinde açılan pek çok Türk Kültür Merkezi vardır.¹¹ Bunların dışında Ukrayna'nın diğer şehirlerindeki bazı üniversitelerde ve özel kurslarda da Türkçe öğretilmektedir. Kültür Merkezleri hem Türk dilinin, tarihinin ve edebiyatının öğretildiği hem de çeşitli etkinlikler vasıtasıyla Türk kültürünü tanıtan önemli mekânlardır. Kültür merkezleri iki ülke

halklarının birbirlerini daha yakından tanınmasına, sevgi ve barış köprülerinin kurulmasına ve önyargıların aşılmasına hizmet etmektedir. Kültür merkezlerinin yaptıkları organizasyonlar, seyahatler, festivaller, seminerler, konferanslar, sempozyumlar, kültür ve edebiyat etkinlikleri, kitap tanıtımları vb. faaliyetler kültürel iletişim ve etkileşime katkı sağlamaktadır. Bunların dışında kültür merkezlerinin öncülüğünde ortak film çekimlerinin yapılması, ortak konser ve tiyatro faaliyetleri düzenlenmesi, karşılıklı olarak sergi ve fuarlar açılması, tanıtım günleri düzenlenmesi, devlet okullarında Ukraynaca ve Türkçenin seçmeli ders olarak okutulması, millî ve dinî kutlamalara karşılıklı davetler, ulusal gazetelerde yabancı yazarların yazılarına yer verilmesi, geleneksel sanat kurslarının açılması ve gösterimi (hat, ebru, tezhip vb.), öğrenci ve öğretmen değişim programları iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayacak faaliyetlerdir.

Türkiye-Ukrayna Edebi İlişkileri

Görülen o ki Türkiye ile Ukrayna arasındaki edebî ilişkiler kitap tercümelerinin ötesine geç(e)memiştir. Mukayeseli edebiyat çalışmalarının temeli olan karşılıklı etkileşim hemen hemen yok denecek seviyededir. Bunun en önemli sebebi savaşlar, işgaller ve Soğuk Savaş dönemi politikaları yüzünden iki ülke arasında oluşan derin uçurumdur. Ukrayna edebiyatı kendi millî özelliklerinin yanısıra Rus kültür ve edebiyatının tesirinde gelişir ve onun izlerini taşır. Çarlık ve Sovyet Rusyası döneminde Ukraynacanın yasaklanması ve pek çok Ukraynalı şair ve yazarın Rusya'da yaşamaması neticesinde birçok yazar eserlerini Rusça olarak vermiştir. Nikolay Gogol, Anton Çehov ve Mihail Bulgakov eserlerini Rusça yazdığı için pek çok kişi tarafından yanlış bir şekilde Rus yazarlar olarak tanınmaktadır. Rus edebiyatının pek çok şair ve yazarı Türkçeye çevrilmesine rağmen Ukrayna edebiyatı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Ukraynacadan Türkçeye çevrilen eserler genellikle birkaç şiir ve romandan ibarettir.

¹⁰ Eminönü'ndeki Yeni Cami'nin yarım kalan inşaatını kendi parasıyla tamamlattır ve vefatından sonra buraya gömülür (1683).

¹¹ Herson Devlet Üniversitesi, Harkov G. S. Skovoroda Millî Pedagoji Üniversitesi, Kiev Taras Şevçenko Üniversitesi, Kiev Yabancı Diller Üniversitesi, Odessa Meçnikov Üniversitesi, Odesa K. D. Uşinskoy Güney Ukrayna Pedagoji Üniversitesi, Herson Devlet Üniversitesi ve Kırım Devlet Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi bünyelerinde Türk Dili ve Kültürü Merkezleri vardır.

Ukrayna edebiyatından eserleri Türkçeye çevrilen şair ve yazarlar şunlardır: Taras Şevçenko, Mihail Bulgakov, Andrey Kurkov ve Pavlo Volvaç'tır.

Taras Şevçenko, Ukrayna edebiyatının temeli ve en önemli ismidir. Rusça ve Ukraynaca eserler vermiştir. Ukrayna milli bilincinin uyanmasında önemli bir isimdir. Kendisinden sonra gelen pek çok şair ve yazarı etkilemiştir. Şiirlerinin sadece bir kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir.

Mihail Afanasyeviç Bulgakov, Ukrayna edebiyatının Sovyet dönemindeki önemli roman ve oyun yazarlarından biridir. 20. Yüzyılın en önemli başyapıtlarından biri olan *Мастер и Маргарита* romanının yazarıdır. Eserlerinde mizahla yergiyi iç içe kullanan başarılı bir yazardır. Gogol için kullanılan "ciddî olan hiçbir şeyi beceremez" ifadesi Bulgakov için de geçerlidir. *Мастер и Маргарита* (1929–1940) (*Usta ve Margerita*); *Собачье сердце* (1925) (*Köpek Kalbi*¹²); *Морфий* (1926), (*Morfin*¹³); *Жизнь господина де Мольера* (1962), (*Moliere Efendi*¹⁴); *Театральный роман* (1936–1937), (*Teatral Bir Roman — Siyah Kar*)¹⁵ adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Mihail Bulgakov'un *Последние дни (А.С. Пушкин)* (1935), (*Son Günler, Puşkin*) adlı oyunu da Türkçeye çevrilmiştir.

Andriy Kurkov ise günümüz Ukrayna edebiyatının önemli romancılarından biridir. Kurkov, eserlerini Rusça yazan Ukraynalı bir yazardır. Eserleri dünyanın 25 diline çevrilen Kurkov, romanlarında Post Sovyet gerçeğini kara mizahla vermeye çalışır. Kurkov'un sadece *Смерть постороннего* (1996) adlı eseri "Buz Üstünde Piknik"¹⁶ adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Andrey Kurkov aynı zamanda Orhan Pamuk'un arkadaşıdır ve Pamuk'un dört kitabının Ukraynacaya çevrilmesinde önemli katkıları olmuştur.

Pavlo Volvaç da çağdaş Ukrayna yazarlarından biridir. Yazarın *Кляса adlı romanı* "Kankalar" adıyla Ukraynacadan Türkçeye çevrilmiştir. "Kankalar", Post Sovyet ülkesi insanların komünist dönemdeki sosyolojik hususiyetlerini anlatmaktadır.

Pavlo Zahrebelni (1924–2009), Ukrayna edebiyatının Sovyet dönemindeki en önemli romancılarından biridir. II. Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katılan yazar, Kiev muharebelerinde ağır yaralanır. Ukrayna ve Sovyet devlet nişanlarıyla ödüllendirilir. 1945'ten sonra savaş, tarihi ve sosyal olaylarla ilgili hikayeler ve romanlar yazar. 2004'de "Ukrayna milli kahramanı" ilan edilir. Eserleri 23 dile çevrilen Zahrebelni'nin en önemli eseri Hürrem Sultan'ın hayat hikayesini anlattığı **Роксолана** (1980) adlı romanıdır. Türkçede *Hürrem Sultan* adıyla

yayımlanan bu eser üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır.¹⁷

Ukrayna anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan Ukrayna masalları da Türkan İlem tarafından "Uçan Gemi" adıyla 1984 yılında yayımlanmıştır. Toplumsal taşlamalar, mizah, hikmetli sözler ve şakaları da ihtiva eden bu masalarda Ukrayna insanının yaşam tarzı bariz bir şekilde görülür. Ukrayna masallarından seçmelerin yapıldığı bu kitapta toplam beş masal vardır: "Uçan Gemi", "Kirilo Kujimika", "Akıllı Genç Kız", "Hüzünlü Şarkılar-Neşeli Şarkılar" ve "Aslanın Krallığı ve Yönetimi".

Türkiye'yle karşılaştırıldığında Ukraynalıların Türk yazar ve şairlere ilgisinin daha fazla olduğu görülüyor. Bunun en önemli sebebi Ukraynalıların Rusça üzerinden Türk yazarları takip edebilme imkânına sahip olmalarıdır. Mevlana, Reşat Nuri, Orhan Kemal, Bilge Karasu, Aziz Nesin, Orhan Pamuk, Elif Şafak ve Cengiz Dağcı'nın eserleri Rusça'ya ve bazıları da Ukraynacaya çevrilmiştir.

Orhan Pamuk, 2006 yılında Nobel edebiyat ödülü alan ilk ve tek Türk yazardır. Günümüzdeki post-modern romancılığın önemli isimlerinden biri olan Orhan Pamuk, romancılığı, fikirleri ve mülakatlarıyla her zaman tartışmalı bir isim olmuştur. Orhan Pamuk'un eserlerindeki "eurocentric" bakış açısı, oryantalist zihniyet tasarımları, "anachronism", tarihî ve kültürel değerlere karşı "pejorative" yaklaşım yurt içinden çok yurt dışında popüler olmasını sağlamıştır. Orhan Pamuk'un eserleri dünyanın 79 diline tercüme edilmiştir. *Чёрная книга* (*Kara Kitap*), *Белая крепость* (*Beyaz Kale*), *Меня зовут Красный* (*Benim Adım Kırmızı*), *Снег* (*Kar*), *Новая жизнь* (*Yeni Hayat*), *Дом тишины* (*Sessiz Ev*), *Джевдет-бей и сыновья* (*Cevdet Bey ve Oğulları*), *Другие цвета* (*Öteki Renkler*), *Музей невинности* (*Masumiyet Müzesi*), *Стамбул — город воспоминаний* (*İstanbul Hatıralar ve Şehir*) adlı eserleri Rusçaya tercüme edilmiştir.

Elif Şafak, Türk edebiyatında 90'lerden sonra adını duyurmaya başlayan popüler kadın yazarlardan biridir. Eserleri 30'dan fazla dile çevrilmiştir. Türk edebiyatının en kısa zamanda en çok satan kitabı olan "Aşk", Rusçaya «*сорок правил любви*» adıyla tercüme edilmiştir.

Bilge Karasu'nun "Göçmüş Kediler Bahçesi" adlı eseri «*Сад спочилих котів*» adıyla Ukraynacaya tercüme edilmiştir.

Aziz Nesin, Cumhuriyet döneminin en önemli mizah, hikâye, tiyatro ve şiir yazarlarından biridir. "Gol Kralı" (1957) adlı romanı «*Король футбола*» adıyla Rusçaya çevrilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibi şair ve yazarların

¹² (Çev.) İbrahim Kapaklıkaya, Kaknüs Yay, 2002, 128 s.

¹³ (Çev.) Ülkü Öztürk, Donkişot Yay., 2002, 77 s.

¹⁴ (Çev.) Özdemir İnce, Can Yay., 2012, 225 s.

¹⁵ (Çev.) Sabri Gürses, Everest Yay., 2013

¹⁶ (Çev.) Yıldırım Karakiya, İletişim Yay., 2000, 230 s.

¹⁷ Sinan Çitçi, "Orientalist View on Ottoman in the Novel Roxolana (Hürrem) by Ukrainian Author Pavlo Arhipoviç Zahrebelniy", *The Journal of International Social Research*, Volume:7, Issue:33, pp. 56–70.

eserleri Rusçaya çevrildiği için Ukrayna halkı Türk edebiyatında genel itibarıyla toplumcu gerçekçi şair ve yazarları tanımaktadır. Türk edebiyatının Cumhuriyet dönemindeki Mehmet Akif, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Peyami Safa gibi çok önemli isimlerini ise hemen hemen hiç tanımamaktadır. Günümüzde ise genellikle eserleri yabancı dillere çevrilen Orhan Pamuk, Elif Şafak gibi isimleri tanımaktadır.

Sanat (Sinema, Tiyatro vb)

Sovyet döneminde bazı Ukraynalı aktör ve yönetmenlerin önemli filmlere imza attıkları görülmür. Fakat bugün Ukrayna sineması maalesef çok gelişmiş değildir. Bu yüzden seslendirmelerde (dublajlarda) İngilizce, Rusça ve Ukraynaca diyaloglar iç içe girmektedir. 40 yaş üzeri Ukraynalıların genellikle Rus kanallarını, genç kuşakların ise Amerikan filmlerini tercih ettiğini söyleyebiliriz. Türk filmlerini/dizilerini ise genellikle turizm ve çeşitli vasıtalarla Türkiye'ye gelen ya da Türkoloji bölümlerinde okuyan Ukraynalılar takip etmektedirler. Türk sineması Ukrayna'da en çok Azeriler ve Ahıskalılar gibi *Turkic* milletler tarafından izlenir. Son yıllarda Türk sineması komşu ülkelerde ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır. Aktüel ve popüler Türk dizilerinin çoğu Rusçaya çevrilmiş ve Ukrayna televizyonlarında yayınlanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre Ukrayna'da en popüler 10 Türk dizisi şunlardır: "Sıla" (Родина), "Muhteşem Yüzyıl" (Великолепный век), "Yer Gök Aşk" (Между небом и землей), "Asi" (Непокорный), "İffet" (Целомудрие), "Aşk ve Ceza" (Любовь и наказание), "Bitmeyen Şarkı" (Недопетая песня), "Öyle Bir Geçer Zaman Ki" (Бесценное время), "İntikam" (Месть), "1001 Gece" (Тысяча и одна ночь), "Bir Zamanlar Osmanlı: Kıyam" (Однажды в Османской империи: смута), "Yaprak Dökümü" (Листопад), "Fatmagülün Suçu Ne" (В чем виновата Фатмигуль) ve "Dila Hanım" (Госпожа Дила) Rusça olarak yayımlanan dizi filmlerdir.

İnternette yapılan bir taramada Ukraynalıların Türk filmleri için genellikle takdirdâr ifadeler kullandıklarını görebiliriz: Бесподобно (eşsiz), прекрасный фильм, очень красивый фильм, Это лучший сериал, который я только видела. Fakat aynı şeyi Türkiye için söylemek mümkün değildir. Türkiye'de ne Ukrayna sineması ne de Rus sineması istenilen ilgiyi görmemektedir.

Eğitim

Ukrayna ve Türkiye'deki eğitim sistemi birbirinden tamamen farklıdır. Ukrayna'da Sovyet eğitim sisteminin çeşitli revizyonlardan geçirilmiş şekli uygulanırken Türkiye'de kendine has bir eğitim modeli uygulanmaktadır. İki ülke arasında eğitimli ve üniversite mezunlarının sayısı karşılaştırıldığında Ukrayna'nın çok daha ileride olduğu görülmektedir. Ukrayna'da yaklaşık 300 üniversite varken Türkiye'de 2016 itibarıyla vakıf üniversiteleri de dâhil olmak üzere 193 üniversite vardır. Türkiye ile

kıyaslandığında Ukrayna'daki özel üniversite sayısı oldukça azdır.

Ukrayna, yabancı öğrencilerin çok fazla rağbet ettiği Doğu Avrupa ülkelerinden biridir. Üniversitelerde Afrika'dan Orta Doğu'ya, Orta Asya ülkelerinden Çin ve Vietnam'a kadar pek çok ülkeden öğrenci lisans, master ve doktora çalışmaları yapmaktadır. Türkiye'deki üniversite sınav sisteminden ve üniversite sayısının azlığından dolayı her yıl açıkta kalan öğrencilerin bir kısmı Ukrayna'daki üniversiteleri tercih etmektedirler. Ukrayna üniversitelerinin % 95'inin Türkiye'de denkliği yoktur. Bu yüzden buraya eğitim için gelen öğrenciler, Türkiye'de iyi iş imkanları bulamadıkları ya da denklik alamadıkları takdirde Ukrayna'da kalıp Türk firmalarında çalışmaktadırlar. Ukraynalıların ise çok azı eğitim için Türkiye'yi tercih etmektedir. Bunun en önemli sebebi Ukrayna'da okuyacak çok sayıda üniversitenin olması, Türkiye'deki hayat pahalılığı, Türk üniversitelerindeki yabancı öğrenci kontenjanının sınırlı olmasıdır. Son zamanlar YÖK mevzuatında bazı iyileşmeler olsa da talebin yine de fazla olduğu söylenemez. Ayrıca Ukrayna ile Türkiye arasında gerek üniversitelerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalar gerekse yurt dışı bursları sayesinde öğrenci değişimleri olmaktadır. MEB ve TİKA üniversiteler ve kültür merkezlerine talepleri doğrultusunda öğretmen göndermektedir. Eğitim, bilim ve teknoloji alanında iki ülke arasındaki ilişkilerin yeterli düzeyde olduğu söylenemez.

Sonuç

Türkiye ve Ukrayna yakındaki uzak ülkelerdir. Tarihî, coğrafi, siyasî ve ekonomik çıkarlara ve birlikteliklere rağmen kültürel ve edebî ilişkiler maalesef istenilen seviyede değildir. İki ülke arasındaki siyasî ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi bölgede dostluk ve dayanışmanın kalıcı olmasına yardım edecektir. Türkiye-Ukrayna arasında kültürel ilişkilerin gelişmesi için sosyal ve edebi faaliyetlere daha fazla önem verilmesi, her iki ülkenin edebiyatlarından seçme eserlerin tercüme edilmesi,¹⁸ üniversitelerde mukayeseli edebiyat çalışmalarının yapılması, mastır ve doktora öğrencilerine çift danışmanlı karşılaştırmalı edebiyat tezlerinin yaptırılması, üniversitelerde tiyatro/sinema günleri düzenlenmesi ve dil, edebiyat, kültür ve sanatla ilgili konferanslar düzenlenmesi gerekmektedir.

¹⁸ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının TEDA projesi kapsamında bazı eserler diğer dünya dillerine olduğu gibi Rusçaya da çevrilmektedir, fakat Ukraynacaya çevrilmiş eser maalesef yoktur. Yapılan tercüme çalışmalarında genellikle İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Arapça, Japonca, Boşnakça, Kazakça, Azerice vb. Rusça bilhassa Ukraynaca tercüme yapılmıştır. TEDA, Türk kültür, sanat ve edebiyatıyla ilgili eserlerin Türkçe dışındaki dillerde yayımlanmasına destek projesidir.

BIBLIYOGRFYA

1. ARNAUT, Tudora, "Türkoloji Bölümü 10. Yılı Kutluyor", *Açık Gazete*, 07.10.2005 <http://www.acikgazete.com/yazarlar/tudora-arnaut/2005/10/07/ukrayna-dan-turkoloji-bulum-u-10-yilini-kutluyor.htm?aid=575>
2. BÜYÜKAKINCI, Erhan (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoenix Yay., Ankara 2004, 466 s.
3. ÇİTÇİ, Sinan, "Orientalist View on Ottoman in the Novel Roxolana (Hürrem) by Ukrainian Author Pavlo Arhipoviç Zahrebelniy", *The Journal of International Social Research*, Volume:7, Issue:33, pp.56–70.
4. MURSKY, Volodimir, *Ukrayna ve İstiklal Mücadeleleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1930, 226s.
5. OLÇAR, Kemal, *Karadeniz Politikaları ve Türkiye-Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007, 544 s.
6. YILMAZ, Hasan & KAŞIKÇI, Nihat, *Karadeniz Kıyılarında*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, 290 s.

Чітчі Селяхатін Мустафа

КУЛЬТУРНІ ТА ЛІТЕРАТУРНІ ВЗАЄМИНИ МІЖ ТУРЕЧЧИНОЮ ТА УКРАЇНОЮ

Історично склалося, що Туреччина і Україна впродовж тривалого часу були тісно пов'язані як географічними, так і культурними взаєминами, які, хоч і мали хвилеподібний характер, однак, як правило, мали позитивні наслідки. За часів правління Ататюрка та в період Радянського Союзу політичні, економічні та культурні стосунки Туреччини і України були найбільш продуктивними. В останні роки турецькі культурні центри, що відкривалися в Україні, також зробили чималий внесок у розвиток цих взаємовідносин. Твори видатних турецьких та українських письменників перекладалися іноземними мовами, турецькі фільми стали доступними українському глядачеві. Взаєморозумінню сприяли також спільні бізнесові, освітні та туристичні проекти. Однак, попри хороші відносини, все ж не можемо говорити про достатній рівень співпраці в галузі літератури. Саме цей аспект сьогодні потребує розробки спільних проектів з метою розвитку тісних та продуктивних реляцій поміж українським та турецьким літературними середовищами.

Ключові слова: Туреччина, Україна, література, культура і мистецтво.

Citci Selahattin Mustafa

THE CULTURAL AND LITERARY RELATIONS BETWEEN TURKEY AND UKRAINE

Turkey and Ukraine have had historical, geographical and cultural proximity throughout history. Although relations between two countries follow a fluctuating course, it has generally proceeded in a positive direction. Ataturk era and Post-Soviet era are the periods in which political, economic and cultural relations between Turkey and Ukraine were advanced at most. In recent years, Turkish cultural centers opened in Ukraine also contribute to the development of relations. Masterpieces of Turkish and Ukrainian poets/writers being translated into foreign languages, Turkish films' being watched by Ukrainian public, business, educational and tourist activities cause each nation to understand each other better. Despite the good relations, it is hard to say that cultural and literary relations between two countries are at the desired level. It is required to carry out joint projects for the development of relations between two countries.

Keywords: Turkey, Ukraine, Literature, Culture and Art.